

Voorwoord

Van verhoor naar *investigative interviewing* – een andere mindset

Begin jaren negentig werd in het Verenigd Koninkrijk een justitiële *turn-around* operatie in gang gezet. De politie werd verzocht haar mentaliteit en procedures bij het verhoren van verdachten te veranderen; van een ondervragingspraktijk die erop gericht was de verdachte te laten bekennen, naar een op wetenschappelijk onderzoek gebaseerde interviewprocedure die is ontworpen om nauwkeurige en betrouwbare informatie te verzamelen en te toetsen (Williamson, 1993). Hoewel deze ontwikkeling diverse politieopleidingen buiten het Verenigd Koninkrijk heeft beïnvloed en zich heeft uitgebreid naar verschillende regio's in de wereld, hebben tot nu toe slechts enkele politiekorpsen zich volledig gecommitteerd aan de fundamentele principes en het ethos die aan het concept van *investigative interviewing* ten grondslag liggen (Bull et al., 2021; Williamson et al., 2009).

Het Europese comité ter voorkoming van foltering (*European Committee for the Prevention of Torture; CPT*) heeft deze wetenschappelijke ontwikkeling nauwgezet gevolgd. In een standaardrapport dat in 2002 is gepubliceerd, heeft het CPT de essentie beschreven van de noodzakelijke verandering (CPT, 2002, §34):

“Bovenal moet het precieze doel van het verhoor kristalhelder zijn: het doel moet zijn om accurate en valide informatie te verzamelen om zo achter de waarheid te komen van de onderzochte zaken, en niet om een bekentenis te verkrijgen van iemand die in de ogen van de verhoorders al wordt verondersteld schuldig te zijn.”

In 2019 heeft het CPT Europa aangespoord om een voorbeeld te nemen aan de pionierende landen, waarbij werd opgeroepen tot een paradigmashift (CPT, 2019).

Hoewel sommige politiekorpsen in hun nationale modellen voor het verhoren van verdachten bepaalde elementen van *investigative interviewing* hebben verwerkt, pleiten zelfs progressieve landen nog steeds voor elementen van achterhaalde, op bekentenis gerichte verhoortechnieken, doorgaans bestempeld als ‘motivatie’, ‘overtuiging’, ‘druk opbouwen’, en dergelijke. Een gemeenschappelijk kenmerk van de landen die weliswaar de evolutie naar op onderzoek gebaseerde interviews zijn begonnen, maar zich nog niet hebben gecommitteerd aan de paradigmaverschuiving, is de aanhoudende terughoudendheid om te erkennen dat voor het interviewen van aangevers, getuigen en verdachten dezelfde fundamentele vaardigheden zijn vereist (Bull & Rachlew, 2020).

Trainingen en handleidingen die beweren in overeenstemming te zijn met wetenschappelijk onderzoek en tegelijkertijd strategieën bepleiten die gericht zijn op het motiveren, overtuigen, onder druk zetten of manipuleren van verdachten, bieden misschien ‘een nieuwe soep, maar het diner blijft hetzelfde’ (Griffiths & Rachlew, 2018). Deze ‘combinatiepakketten’ belemmeren de noodzakelijke mentaliteitsverandering die nodig is om over te gaan van verhoor naar onderzoekend interviewen (Shepherd, 1991). De mentaliteit van de politieagenten blijft hetzelfde: ze proberen hun (soms complexe) taken op te lossen met een methode die is ontworpen om hun vermoeden van schuld te bevestigen. De politie gelooft dat dit het juiste is om te doen – niet alleen omdat onze overgeërfde en dominante denkstijl ons doet geloven dat het zoeken naar bevestigende informatie de slimste manier is om problemen op te lossen (Kahneman, 2011), maar ook omdat het strafrechtelijke systeem waarbinnen de politie opereert bekentenissen van verdachten aanmoedigt. Deze gevaarlijke combinatie voedt de onderliggende oorzaken van onterechte veroordelingen, valse bekentenissen en onethische procedures, alsmede marteling, psychologische dwang en manipulatie (Leo, 2008).

Nederland is gezegend met verschillende bekwame wetenschappers, onder wie de baanbrekende rechtspsycholoog Peter van Koppen, die

decennialang de Nederlandse politiepraktijk kritisch heeft beoordeeld (Van Koppen, 2008). Ik ben er vrij zeker van dat de professor veel van mijn Nederlandse politiecollega's heeft geïrriteerd; zijn kritische teksten kunnen voor de politieorganisatie soms zelfs pijnlijk zijn geweest. Desalniettemin ben ik ervan overtuigd dat Van Koppen en zijn collega's een cruciale rol hebben gespeeld in de ontwikkeling van de Nederlandse politie. Nederland staat immers steevast in de top 10 van landen op de *Rule of Law-index* en scoort bijvoorbeeld ruim boven het regionale gemiddelde op de index *Due process of the law and rights of the suspects*.

Het duurt helaas lang voordat de Nederlandse politie echt fuseert met de academische wereld (Clement et al., 2009). Dit heeft de laatste stap van traditionele, op bekentenissen gerichte verhoortechnieken naar op onderzoek gebaseerde interviews vertraagd. Hierdoor blijft de Nederlandse politie veel te lang op het 'combinatiepakketniveau' hangen (Geijssen, 2018).

Een typische misvatting in hedendaagse 'combinatiepakketten' is dat de aanbevolen verhoortechnieken zijn ontworpen met als doel om alternatieve hypothesen uit te sluiten. Percepties langs deze enkelvoudige lijn leiden niet tot een nieuwe mentaliteit – net zomin als strategieën om verdachten 'vast te pinnen', 'te omsingelen', 'te omsluiten' of 'in het nauw drijven' door confrontatie met bewijs uit te stellen. Het belemmert de broodnodige verschuiving van een bekentenisgerichte (bevestigende) mentaliteit en schendt abductieve logica waarin alternatieve hypothesen moeten worden geïdentificeerd en getoetst (Fahsing, 2016).

Het is hoog tijd dat de Nederlandse politie de volgende stap zet en zich volledig committeert aan het concept van *investigative interviewing* – zoals bepleit in recente Europese standaarden (CPT, 2019) en de wereldwijde *Méndez Principles* (Richtlijn, 2021). Het belangrijkste punt is dat op onderzoek gebaseerde interviewtechnieken zonder bekentenisgericht denken effectiever zijn. Ik ben er volledig van overtuigd dat dit basisboek is geschreven in overeenstemming met het ethos dat ten grondslag ligt aan het ethische en effectieve *investigative interviewing*. Door het boek op te nemen in het curriculum kunnen politieacademies in Nederland, België en daarbuiten ervoor zorgen dat aangevers, getuigen en verdachten worden behandeld door een kennisgedreven, professionele politie – een politie die de uitdagende taak aankan om te onderzoeken vanuit het vermoeden van onschuld, waarmee een zaak tegen een schuldige verdachte wordt versterkt.

Dr. Asbjørn Rachlew is *politioverbetjent* (hoofdinspecteur) bij de Noorse politie. Hij studeerde *investigative psychology* aan de Universiteit van Liverpool en promoveerde op een onderzoek naar gerechtelijke dwalingen aan de Universiteit van Oslo. Hij introduceerde *investigative interviewing* in Noorwegen en was teamleider van het opsporingsonderzoek naar de misdaden van Anders Breivik. Momenteel is hij docent aan de Noorse *Politihøgskolen (Police University College)*, onderzoeker aan het *Norwegian Centre for Human Rights* en getuigedeskundige in rechtszaken. Ook geeft hij les aan politiekorpsen over de hele wereld en adviseert hij allerlei organisaties over de verdere ontwikkeling van *investigative interviewing*.

Introductie

Waarom dit nieuwe basisboek *investigative interviewing*?

Misschien blader je op dit moment in een bibliotheek of boekwinkel door dit basisboek, of heb je het zojuist gekregen, en vraag je jezelf af of het wat voor jou is. Daarom hebben we deze introductie geschreven, waarin we enkele prangende vragen over dit boek beantwoorden.¹ Hiermee hopen we je te prikkelen om de rest van het basisboek te lezen.

Waarover gaat dit boek?

Voor een opsporingsonderzoek is *investigative interviewing* de meest effectieve methode om zoveel mogelijk valide informatie van aangevers, getuigen en verdachten te verzamelen. Deze methode is in de afgelopen decennia uitgebreid wetenschappelijk getoetst en sinds jaren de internationale wetenschappelijke standaard. Wij leggen in dit nieuwe basisboek *investigative interviewing*, het verhoor 2.0, uit voor de Nederlandse politie en andere opsporingsdiensten.

¹ Uiteraard zijn onze antwoorden gebaseerd op wetenschappelijk onderzoek. Voor de leesbaarheid hebben we de referenties daarnaar in deze introductie weggelaten. De antwoorden worden in de rest van het basisboek uitgebreid toegelicht – met referenties.

Waarom is een nieuw basisboek *investigative interviewing* nodig?

In de loop der jaren hebben docenten van de Nederlandse Politieacademie verschillende verhoormethoden ontwikkeld. Ondanks het feit dat daarin elementen uit *investigative interviewing* zijn verwerkt, voldoen traditionele Nederlandse verhoormethoden niet volledig aan de principes van *investigative interviewing*. Ook voldoen zij niet aan de *Méndez Principles* – een door de Verenigde Naties onderschreven richtlijn die in 2021 is gepubliceerd. Dit komt doordat het traditionele politieverhoor contraproductieve en onethische elementen bevat, zoals het opbouwen van druk tijdens een verdachtenverhoor.

Waarom de term ‘*investigative interviewing*’ en niet gewoon ‘politieverhoor’?

Zodra *investigative interviewing* ter sprake komt, horen wij vaak dit soort reacties:

“Iemand verhoren is toch zeker niet gezellig koffiedrinken?”

“*Investigative interviewing*, dat klinkt erg soft.”

“Uit ervaring weet ik dat een stevig verhoor soms gewoon nodig is.”

Deze reacties laten zien dat er misvattingen bestaan over het verschil tussen een traditioneel politieverhoor en het neutraal, informatieverzamelend interviewen van aangevers, getuigen en verdachten (*investigative interviewing*). We hebben lang nagedacht over het gebruik van het woord ‘interview’, omdat dit in de Engelse en Nederlandse taal een net iets andere betekenis heeft. Uiteindelijk hebben wij er toch voor gekozen om de oorspronkelijke Engelse term te gebruiken, omdat daarmee nadrukkelijk traditionele verhoormethoden worden verlaten en voor een moderne, *evidence-based* werkwijze wordt gekozen. Dit is essentieel, omdat het implementeren van enkele elementen van *investigative interviewing* in traditionele verhoormethoden geen soelaas biedt. Uit onderzoek blijkt namelijk dat politieagenten dan een beetje gaan interviewen, maar vaak terugvallen op verhoren. Geen échte verandering dus. Daarom gebruiken wij in dit boek in plaats van ‘verhoor’ de term ‘*investigative interviewing*’: het politieverhoor 2.0. En in de plaats van ‘verhoorder’ de term ‘politie-interviewer’.

Maar hoe het politieverhoor nu wordt uitgevoerd, met druk opbouwen, mag toch volgens de jurisprudentie?

Dat is inderdaad vaak zo. Rechteren hebben in het verleden geoordeeld dat het uitoefenen van bepaalde druk op verdachten vanuit juridisch oogpunt ‘niet zonder meer ontoelaatbaar is’. Dus *sec* juridisch beschouwd zijn verhoormethoden waarbij druk wordt opgebouwd tot nu toe (vaak) toegestaan. Wetenschappelijk onderzoek toont echter aan dat het uitoefenen van druk tijdens een verhoor helemaal niet effectief is – het werkt zelfs contra-productief. Wat veel beter werkt, is *investigative interviewing*.

Bespreken jullie alle juridische aspecten van *investigative interviewing*?

Nee, hier gaan wij in dit basisboek slechts summier op in. Er bestaan namelijk allerlei zogenaamde zakboeken voor de politie waarin de actuele juridische context (wetten en jurisprudentie) uitgebreid wordt beschreven. Voor politieagenten is verder veel juridische informatie op intranet te vinden en zijn verschillende apps te raadplegen via MEOS.² In dit basisboek focussen we op theoretische en praktische handvatten voor *investigative interviewing*.

Wat zijn de voordelen van *investigative interviewing*?

Investigative interviewing (het verhoor 2.0) heeft meerdere voordelen ten opzichte van een traditioneel verhoor:

- Het is één methode om aangevers/slachtoffers,³ getuigen en verdachten te interviewen.
- Het levert accurate en valide informatie op, en zorgt daardoor voor meer efficiëntie, kwaliteit en capaciteit bij de politie en andere opsporingsdiensten.
- Het voorkomt onrechtmatige, ineffectieve, contraproductieve en beschuldigende verhoortechnieken, waardoor het risico op valse bekentenissen wordt geminimaliseerd.
- Het beschermt de rechten en integriteit van de geïnterviewde (kwetsbare) personen.

² MEOS: Mobiel Effectiever Op Straat. Politieagenten kunnen middels verschillende apps op hun diensttelefoon allerlei incidenten snel en effectief afhandelen en informatie opzoeken.

³ In dit basisboek wordt met aangever ook slachtoffer bedoeld.

- Het vergroot het vertrouwen in politie, andere opsporingsdiensten en het openbaar ministerie.

Dit leggen wij in dit basisboek uitgebreid uit.

Voor wie is dit basisboek?

Dit boek is in de eerste plaats bedoeld als leermiddel voor de basisopleiding van politieagenten en medewerkers van andere opsporingsdiensten in Nederland. Verder wordt het aanbevolen voor bijvoorbeeld rechters, officieren van justitie, advocaten, rijksrechercheurs, medewerkers van particuliere en bedrijfsrecherchebureaus, en fraudeonderzoekers. Ook kan het worden gebruikt bij verschillende opleidingen in het middelbaar en hoger beroeps- onderwijs en universiteiten op het gebied van rechten, criminologie en (forensische/rechts-) psychologie.

Wat kan ik van dit basisboek leren?

In dit boek bieden we je de basisinformatie over *investigative interviewing*, het verhoor 2.o. Het bestaat uit twee delen: een theoretisch deel en een praktisch deel.⁴ Voordat je met *investigative interviewing* aan de slag gaat, moet je eerst beschikken over de nodige achtergrondinformatie en kennis over *investigative interviewing*. In het eerste deel van dit basisboek leer je van alles over de geschiedenis van het verhoor en de ontwikkeling van *investigative interviewing* (het verhoor 2.o), gespreksvaardigheden, de werking van het geheugen en de kwetsbaarheid van verdachten. In het tweede deel komt de uitvoering van *investigative interviewing* aan bod. Hierin leer je alle *ins* en *outs* over de basisprincipes en het algemene model van *investigative interviewing*. Ook komen enkele specifieke aspecten van het interviewen van aangevers, getuigen en verdachten aan bod. Na het bestuderen van dit basisboek heb je voldoende handvatten om *investigative interviewing* tijdens een training te oefenen en het daarna in de praktijk in (de veelvoorkomende) opsporingsonderzoeken toe te passen – zelfs in onderzoeken waarbij kwetsbare aangevers, getuigen en verdachten zijn betrokken.

4 In de twee delen zit enige overlap. Dit hebben wij met opzet gedaan, zodat je het boek ook later als naslagwerk kunt gebruiken; je kunt dan iets specifiek opzoeken zonder dat je het hele boek opnieuw moet lezen.

Dankwoord

Geralda Odinot en Ton Hurx, veel dank voor jullie bijdragen aan dit basisboek! Ook danken wij alle docenten van het basispolitieonderwijs van de Nederlandse Politieacademie die hun ervaring, kennis en wensen voor toekomstig onderwijs met ons deelden.

Contact

Als je wilt reageren, bijvoorbeeld omdat je iets in het boek mist of je een belangrijke opmerking of aanvulling hebt, dan kan je ons bereiken via info@verhoor2-o.nl.

Hopelijk ben je nieuwsgierig geworden naar de rest van het boek. We wensen je veel leesplezier en succes met *investigative interviewing*, het verhoor 2.o!

Koen, Lore, Henry en Corine